

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ DERGİ VE GAZETELERİNDE SPOR VE KADIN (1928-1960)

Funda ŞENOL CANTEK* -Betül YARAR**

ÖZET

Modern sporlar hem benliğin bedensel olarak algılanışının ve kimliğin inşasında bireyler üzerindeki etkileri açısından hem de nüfus bilgisi ve düzenlemelerine sunduğu katkı açısından modern yönetimlerin önemli araçlarından biridir. Türkiye’de de modernleşmenin ilk yıllarından itibaren, modern sporlar modern yönetim biçiminin ve yeni yaşam tarzlarının gelişimine paralel olarak yaygınlaşmıştır. Ayrıca, pek çok feminist araştırmacının da işaret ettiği gibi, spor toplumsal cinsiyet normlarının en katı olduğu ve titizlikle işlediği alanlardan biridir. Bu çalışma, sporu bütün bu yönleriyle irdelemek amacıyla, Türkiye modernleşme tarihinde spor ve kadın ilişkisinin Erken Cumhuriyet dönemi (1928-1960) basınında nasıl kurulduğunu analiz etmektedir. Bu doğrultuda önemli bir günlük gazete olan Hürriyet’in spor sayfaları dışında, dönemin spor dergileri incelenmiştir. Böylece, Cumhuriyet elitinin beden politikalarının tek partili rejimden çok partili rejime doğru nasıl dönüştüğü bu yayınlarda spor ve kadın ilişkisi üzerine olan egemen eril söylemler sorgulanarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, spor, modernleşme, basın

Women and Sport in the Journals and Newspapers of the Early Republican Period (1928-1960)

ABSTRACT

Modern sports are important means of modern governments both for their affects on individuals in constructing their identities and corporeal sense of the self and for their contribution to the knowledge of and regulating the population in modern societies. From the early years of modernisation in Turkey too, moder sports have involved and diffused in parallel to the development of modern forms of government and new ways of life. Besides that, as many feminist researchers put it, sport is one of the fields in which gender norms operate more strictly and are tied. In this work, with the aim of exploring sport from these perspectives, the question how the relation between sport and women was constructed in the Journals and Newspapers in the Early Republican Period (1928-1960) in modernisation history of Turkey is investigated. In line with this, in addition to sport pages of a very important daily newspaper called Hürriyet, sport journals published in the same period are analysed. Thus, changes in the body politics and gender regimes of the Republican elite from the period of the single party regime to that of multi party system are tried to be find out by questioning dominant masculinist discourses on women and sport.

Key Words: Women, sport, modernisation, press

* Doçent Doktor, G.Ü. İletişim Fakültesi

** Doçent Doktor, G.Ü. İletişim Fakültesi

Erken Cumhuriyet Dönemi Basınında Spor ve Kadın: 1928-1960

Spor milli kimliklerin inşa edilmesinde ve ulusların modernleşme serüvenlerinde önemli bir yer tutar. Dolayısıyla spor tarihlerinin incelenmesi, ulus devletlerin hangi ilkeler etrafında ve hangi politik argümanlarla inşa edildiklerini, zaman içinde bunların nasıl dönüşüme uğradığını göstermesi bakımından önemlidir. Türkiye tarihinde beden politikaları ve sporun yeri, geçirdiği dönüşümler, Türkiye modernleşmesinin niteliği ve özgünlükleri konusunda ipuçları vermektedir. Atatürk'ün önderliğinde, kurucu seçkinlerin hem özel, hem de kamusal alanı düzenleme, denetleme ve yeniden üretmeye yönelik politikaları, halktan “vatandaş”a dönüştürülmeye çalışılan Türk insanının boş zamanını da kapsar. Sporun elit düzeyde yapılan bir faaliyet biçimi olarak yine devletin denetiminde örgütlenmesi de bu politikanın uzantısıdır. Resmi söylem alanında, spor kapsamına giren tüm modern spor faaliyetlerinin iki temel anlamı bulunmaktadır. Birincisi, elit sporlar ve sporcular* Türkiye'nin uluslararası platformda temsil edilip tanınır hale gelmesini sağlayacaktır. İkincisi, boş zaman faaliyeti olarak spor veya kitle sporları, yine resmi söyleme göre sağlıklı, zinde ve estetik olarak gelişkin bireylerin yetişmesine katkıda bulunacaktır. Kadın bedeninin temsil ettikleri, barındırdığı işaretler sebebiyle, bir ideolojinin ne olduğuna, nasıl işlediğine dair ipuçları verir. Kemalizm'in modernleşme ve batılılaşma hamlesinin de kadınların kılık-kıyafetleri, bedensel aktivitelere katılma biçimleri takip edilerek analiz edilebileceğini söyleyebiliriz. Sporcu kadınlar, kamusal alanda bedensel pratikleri ile görünür olan bireyler olarak, bu analiz için en uygun kategoriye oluşturmaktadırlar.

Bu çalışma, 2006-2009 yılları arasında TÜBİTAK'ın desteği ile yürütülen ve Cumhuriyet tarihi boyunca kadınların spor aktivitelerine katılımını, bu alanda var olma mücadelelerini ve bu mücadelenin kimlik kazanmaları sürecinde nasıl etkili olduğunu saptamaya yönelik daha geniş kapsamlı bir araştırmanın bir bölümüdür. Araştırma kapsamında incelenen, 1928-1960 arasında yayınlanmış spor dergileri/gazeteleri ile döneminin çok satan, popüler bir gazetesi olarak Hürriyet'in spor sayfalarında kadın sporcuların nasıl temsil edildiği ve kadının sporla ilişkisinin nasıl manipüle edildiği bu çalışmanın temel sorunsalıdır. Söz konusu yayınlarda kadın sporcuların nasıl sunulduğu izlenerek, Türkiye'nin modernleşme serüveninde toplumsal cinsiyete ve beden politikalarına ilişkin değişen değerler ve normlar, kadınların spora katılımı çerçevesinde irdelenmiştir.

* Elit Sporcu: Örgütlü spora lisanslı olarak katılan ve üstün başarı gösteren sporculara verilen addır.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Beden Terbiyesi ve Sporun Serüveni

Türkiye'de de sportif etkinlikler, birçok ülkede olduğu gibi seçkin sınıfların himayesi ve katılımıyla başlamış ve gelişmiştir. Modernleşme ve batılılaşma hareketlerinin kaynağı olan Tanzimat dönemi, modern sporlarla tanışmak için de vesile olmuştur (Bkz. Atabeyoğlu, 1983; Akın, 2004; Fişek, 1980). Öncüleri erkekler ve varlıklı sınıflar olan modern sporlar, daha ziyade Levanten nüfus tarafından ülkeye sokulmuş, zamanla Müslüman ailelerin erkek çocukları arasında popüler olmuşlardır. Okullar, kulüpler ve lokaller aracılığıyla örgütlü hale gelen en popüler spor dalları, jimnastik, atletizm ve futboldur. Günümüzde de varlığını ve başarılarını sürdüren birçok kulüp ve okul takımı, Tanzimat'tan sonra imparatorluk sınırları dahilinde kurulmuştur. Örneğin Beşiktaş Jimnastik Kulübü (1903), Galatasaray Kulübü (1905), Fenerbahçe Kulübü (1899) gibi.

Galatasaray Kulübü'nün bünyesinden çıkmış olduğu Mekteb-i Sultani'nin spor alanına getirdiği yeniliklerden biri de, yıl sonunda okuldaki çeşitli beden terbiyesi faaliyetlerinin halka açık özel gösterilerle sergilenmesidir. Bu tür gösteriler, halkın modern sporlarla tanışmasını ve bunlara ilgi göstermesini sağlaması açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Önceleri gayrimüslim öğrencilerin ilgi gösterdiği dersler, zamanla Müslüman öğrencilerin de katıldığı faaliyetler haline gelmiştir. Buna katkısı olan öğretmen Faik Efendi basının yoğun ilgisine mahzar olmuştur. Basında yer alan haberler ayrıca, bu programların yaygınlaştırılması için bir talebin ortaya çıkmasını da sağlamıştır. Zamanla jimnastik derslerinin diğer okullara da yaygınlaştığını gösteren örneklerden biri, Darülmuallimat'ın 1900 yılında yayımlanan ders kitabında çocuk oyunları ve beden hareketlerine yer verilmesidir (Akın, 2004: 51).

İmparatorluğun son yıllarında beden terbiyesine yönelik ilgi çekici bir başka girişim ise Aşiret Mektepleri'nin eğitim programlarında yer alan "ayak talimi" dersleridir. Doğu'daki aşiretlerin padişaha bağlılıklarını sağlamak ve sürdürmek için, aşiret mensuplarının çocuklarını eğitme amacıyla 1892'de açılmıştı bu mektepler. Buralarda ayak talimi derslerini, bekleneceği üzere Selim Sırrı vermiştir. Selim Sırrı'ya göre bu mekteplere devam eden çocuklar ayak talimi dersleri sayesinde, vücut sağlıklarına özen göstermeyi öğrenecek ve disiplin altına alınacaklardır. Aşiret Mektepleri'ndeki derslerle, 19. yüzyılın sonunda beden terbiyesi ile ilgili faaliyetler ülkenin Doğu'suna kadar ulaşmış görünmektedir. Aynı dönemde, beden terbiyesiyle ilgili telif ve tercüme kitaplar yayınlanmaya başlanmıştır. Bu kitaplarda da, beden terbiyesi jimnastikle sınırlı tutulmuş, jimnastik ise sağlıklı bir yaşamın temel koşulu olarak gösterilmiştir. Telif kitapların

yazarlarının devlet kademesinde görevli veya önde gelen mekteplerde hoca olmalarını göz önünde bulundurarak, devletin bu işe ne kadar önem verdiğini anlamak mümkündür (a.g.e: 52).

Cumhuriyet Döneminde Spor ve Beden Terbiyesi

Fişek, Cumhuriyet dönemi spor yönetimini dört aşamada ele alır:

1. 1922-36 arası Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı dönemi. Bu dönemin özelliği, Türkiye'nin ilk kez uluslar arası spor müsabakalarına katılmasıdır.
2. 1936-38 arası Türkiye Spor Kurumu dönemi. Daha ilk kurultayında CHP'ye yan-örgüt olarak bağlanmış olan kurum, sporun devlet denetiminde olduğunun resmen kabul edildiğini göstermektedir.
3. 1939-45 arası Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü dönemi. Bu dönemde beden terbiyesi mükellefiyeti gibi bir uygulama ile II. Dünya Savaşı'nın yarattığı gerelim, fiziki kültür politikasına yansımıştır.
4. 1946 sonrası Gençlik ve Spor Bakanlığı dönemi. Kitleli sporlar ve savaş sporları alanındaki zorunlu uygulamalara son verilmiştir. Spor yönetimi bugünkü biçimini almaya başlamıştır. (1983: 2180)

Cumhuriyet döneminde sporun devlet denetimi ve gözetimine girdiğini söyleyebiliriz. Bunun ilk kurumsal göstergesi 1921'de kurulan İdman İttifakı Heyet-i Muvakkatesi'dir (Bkz., Akın 2004, Fişek 1983, Atabeyoğlu 1983). Adından da anlaşılacağı gibi, beden terbiyesi ve spor alanında geçici bir düzenlemeyi hedefleyen kuruluş İstanbul'daki spor kulüplerinin temsilcilerinden oluşmaktadır. Kurumun örgütlenmesinde İsviçre Spor Federasyonu örnek alınmıştır. 1922'de kurulan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) Kurtuluş Savaşı'nın bitimiyle birlikte tüm spor işlerini kontrol eden tek yetkili organ haline gelmiştir. Genç Türkiye Cumhuriyeti ilk uluslar arası spor müsabakasına bu ittifakın faaliyette bulunduğu (1922-1936) dönemde katılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin resmen davet edildiği ilk olimpiyat oyunu ise 1924'te Paris'te yapılandır. Yeni devletin temsil edilmesi ve tanıtılmasında uluslararası spor müsabakalarının önemli rolü olacağı inancı İttifak'ın saygınlığını da arttırmıştır.

TİCİ'nin faaliyette olduğu dönemde, spor alanında futbolun İmparatorluk döneminden devralınan üstünlüğü bir ölçüde kırılmış, atletizm, güreş, eskrim, voleybol, tenis, yelken gibi, bir bölümü Türk kültürüne yabancı olan sporların

saygınlığı ve onlara yapılan yatırım artmıştır. Futbol, benzer bir batılılaşma ve modernleşme sürecinden geçen Finlandiya’da olduğu gibi Türkiye’de de kitleleri uyuşturan, sağduyudan ve zarafetten uzaklaştıran, vandal bir spor dalı olarak görülmüştür. Finlandiya’nın resmi tarih anlatısında büyük saygı gören fikir adamı Snelman, Fin halkının medenileşmesi için subayların, halka boş vakitlerini nasıl değerlendireceklerini öğretmelerini öngörür. Ski, kızak, yüksek atlama, yüzme, dans, müzik v.b. uğraşların karşısına, “bir topu tekmelemeye dayanan futbol”u koyar ve bu bağımlılıktan uzaklaşılması gerektiğini savunur (Bkz., Şenol Cantek, 2009: 984). Selim Sırrı Tarcan’ın öncülüğünde gelişen jimnastik çalışmaları, tüm sportif faaliyetlerin temeli olarak öne çıkmıştır. İmparatorluk döneminin askeri okullarından yetişen ve Tanzimat’la birlikte beden terbiyesi ve spor konusunda uzmanlaşan Tarcan, Cumhuriyet döneminde de İsveç’e gönderilerek, İsveç jimnastiğini Türkiye’de, okullarda ve halk arasında benimsetip yaygınlaştırma misyonunu üstlenmiştir.

Atatürk’ün “Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur”, sözünü şiar edinen kurucu seçkinler, Tarcan’ın öncülüğünde spor aracılığıyla sağlıklı, güzel ve zinde bir nesil yetiştirilmesi için seferber olmuşlardır. Cumhuriyet’in kurucu seçkinlerinden Falih Rıfkı Atay, Roman adlı kitabında, Cumhuriyet rejiminin beden terbiyesi ile medeniyet arasında kurduğu ilişkiyi özetlemekte ve bu seferberliğin zorluklarına gönderme yapmaktadır. Atay’ın atıfta bulunduğu Avrupa başkentleri, idealleştirilmiş, kusursuz insanlarıyla, beslenme bozukluğundan mustarip ve vücudu geliştirecek sporlardan habersiz Türk insanına örnek gösterilmektedir:

Tenasüp davasını sokakta kazanalım. Ecişbücüş bir sürü kadın erkek; bohça gibi karınlar, yağdanlık gibi gerdanlar, paytak bacaklar, soluk yüzler... Bir de Paris sokağını, Berlin bulvarını, Stokholm caddesini göz önüne getiriniz. Selim Sırrı, yirmi senedir cüce uzatmağa, kambur yassılamağa çalışıyor (1964: s. 63).

Foucault’nun (2003) terimleriyle yorumlayacak olursak, spor cumhuriyetin kurucu seçkinlerinin moral değerlerinin ve kendilik etiğinin inşası sürecine katkıda bulunan bir unsurdur. Modern sporların başlangıçta üst sınıfların uhdesinde olmasının temel gerekçelerinden biri, bedenın fiziksel zorlamalar ve kurallarla terbiye edilmesi ediminin İslam ve Anadolu kültürüyle beslenen geleneksel ahlaka ters düşmesi, alışıldık bir şey olmamasıyla açıklanabilir. Bunun yanında, yarı çıplak vücutların izleyicinin bakışına sunulması, rekabetin öne çıkması yine aynı nedenlerle yadırgatıcı bulunmuştur. İslam dininde beden, ön planda olmaması, örtülerin ardına saklanması gereken bir “ten kafesi”dir. Arzulayan/arzulanan,

donanan, teşhir edilen, güzelleştirilen beden, müminleri bu dünyanın hazlarına sürükleyebilir. Sporun ilk kez Levantenlerin ilgi alanına girmesinin sebeplerinden biri İslam dininin bedene yaklaşımı olabilir. Modern sporları yapabilmek için gerekli temel donanımların, yani araç-gereç, eğitmen, kıyafet, mekan ve benzerinin tedarik edilmesinin önemli ölçüde harcama yapılmasını gerektirmesi de üst sınıfların ve Levantenlerin bu işte öncü olmasını beraberinde getirmiştir. Geleneğin ve dinin baskılarından bir ölçüde de olsa kurtulmak, batıya yaklaşmak isteyen varlıklı Müslüman kesim de beden terbiyesi ve sporun aracılığından faydalanmıştır.

Erken Cumhuriyet döneminde bazı spor branşları üst sınıftan ve/veya gayrimüslim kadınların rağbet gösterdikleri veya “seçkin spor dalları” olarak nitelendiği için alt sınıftan kadınları dışlayan branşlardır. Tenis, yüzme, kürek, eskrim bunlar arasında sayılabilir. 1948 yılında “ümit vaad eden” tenisçiler arasında Destina, Lilyan, Vivi gibi gayrimüslim kadınların adı geçmektedir örneğin (Hürriyet, 21 Haziran 1948). 1926’da Ankara’da Gazi Eğitim Enstitüsü’nün kurulması sağlıklı nesiller yetiştirecek öğretmenlerin eğitilmesi için atılmış en önemli adımlardan biridir. Cumhuriyet elitlerinin Türklüğe iade-i itibar çabaları doğrultusunda, Otuzlarda ortaya atılan Güneş Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezi, yalnızca sosyal hayata damgasını vurmakla kalmamış, spor alanında Türklerin yüzyıllara dayanan başarıları ve yeteneklerini öne çıkaran bir söylem ortaya atılmasına neden olmuştur. Türklerin birçok spor dalının yaratıcısı, isim babası olduğunun iddia edilmesinin yanında, spor kelimesinin bile ilk kez Türkler tarafından kullanıldığı savunulmuştur (Bkz. Akın, 2004).

Yine bu yıllarda, II. Dünya Savaşı öncesi yükselen Nazizm’in beden politikalarının Türkiye’ye uyarlanması kararlaştırılmıştır. Bunun için Almanya’dan beden terbiyesi sisteminin en önemli isimleri Türkiye’ye davet edilmiştir. Bunlardan bazıları hazırladıkları raporlarla spor ve beden terbiyesi alanında çeşitli iyileştirmeler önerirlerken, bazıları da tek bir spor dalının ıslahı ve geliştirilmesi için bizzat çalışmış ya da okullarda eğitmenlik yapmışlardır. O yıllarda Ankara’daki Gazi Terbiye Enstitüsü Alman hocaların en fazla mesai yaptıkları kurumdur. Davet edilen Alman hocalar arasında en önemlilerinden biri Carl Diem’dir. Diem’in raporunda, çocuklar ve gençlerin bedensel eğitimine ağırlık verilmiştir.

Kadın sporcular açısından en hareketli geçen yıl 1936’dır. Gazi Terbiye Enstitüsü’nün ilk kız öğrencileri kabul etmesinin yanı sıra, Berlin’de yapılan olimpiyat oyunlarına iki Türk kadın sporcu katılır. İkisi de eskrimcidir: Halet Çambel ve Suat Aşeni (Tarı). İki kadın sporcu dereceye girememelerine rağmen, önemli bir deneyim yaşamışlardır. Her ikisi de üst sınıftan ailelere mensup, eğitilmiş

kadınlardır. Suat Aşeni'nin babası Ahmet Fetgeri Aşeni Beşiktaş Kulübü'nün ve TİCİ'nin kurucularındandır. Çambel ise Almanya'da geçirdiği ilk eğitim döneminin ardından, Türkiye'ye gelerek yüksek eğitim görmüş ve profesörlüğe yükselmiştir. Hem Çambel hem de Aşeni, o dönem için erkek sporcuların bile zor elde edebilecekleri bir fırsattan yararlanmış, Robert Kolej'de eğitimlik yapan Rus Nadolsky'den eskrim dersi almışlardır. Bu iki örneğin de gösterdiği gibi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında sportif faaliyetlere etkin olarak katılan kadınların bu alanda varlık gösterebilmeleri, aileleri ve çevrelerinin Cumhuriyet rejimine yakın, modernleşme düşüncesine bağlı ve refah seviyeleri yüksek olmalarının eseridir.

Halkevleri örgütlenmesi, Cumhuriyet rejiminin yaygın eğitim amaçlı bir kurumu olarak, spor alanında da faaliyet göstermiştir. İtalyan ve Alman faşist ideolojilerinin spor ve sağlam vücut konusunda duyarlık gösterdiği 1930-40'lı yıllarda halkevlerinde beden, ruh ve kafa gelişmesi bir arada düşünülerek hazırlanmış programlar uygulamaya konmuştur. Bu programlar, mahalli şartlara uygun spor, eski sporların ihyası, atlı, yaya, bisikletli geziler, uzun bisiklet turları, dağcılık, yüzme, garplı sporlardan tenis, eskrim ve benzerlerini içermektedir. Gençlik ve ulusal eğitimin parçası olarak görülen spor ve beden eğitimine karşı ilgi uyandırılması amaçlandığından, spor şubeleri halkevlerinin en yaygın şubelerindendir. CHP Halkevleri Öğreneği'nde, "Yurtdaşılar modern sağlık anlayışının esası olan ev ve oda jimnastiklerini öğretmek ve bunun günlük yaşayışın en lüzumlu bir aracı olduğuna herkesi inandırmak şuşbenin önemli ödevidir" ibaresi bulunmaktadır. Spor şubesinin görevi jimnastik hareketlerini "kütle halinde taptamak"tır (tatbik etmek). Şube ulusal spor bayramları da düzenler. Yurdu tanımak için gezi ve kamplar düzenlenir. Spor konferansları verir. Milli sporlar desteklenir. Gençler bisiklet ve motor kullanmaya, yüzmeye teşvik edilir.(aktaran Yeşilkaya, 1999: s. 98-100)

Millet-i Müselleha Söylemi ve Beden Terbiyesi Mükellefiyeti

İmparatorluk döneminde topyekun savaş fikrinin önde gelen savunucusu Alman kökenli Colmar von der Goltz'dur. Goltz Paşa olarak anılan subay, yalnızca askerlik pratiği alanında değil, savunma stratejileri alanında da çalışmaktadır. Goltz'un yazdığı ve Millet-i Müselleha adıyla çevrilen kitap, savaşırsız bir dünyanın hayal olduğunu, artık savaşların tüm vatandaşların katılımıyla ve ülkelerin kendilerine özgü stratejileriyle kazanılabileceğini savunmaktadır. Bunun için de her vatandaşın savaş sanatları konusunda temel eğitim almasını öngörmektedir.

Goltz'un fikirleri hem İttihatçılar'a hem de Kemalistler'e ilham vermiştir. Kısa askerlik süresi içinde, savaş sanatı ile ilgili en gerekli bilgilerin kazandırılması mümkün görünmemektedir. Üstelik "asker ocağı" sadece erkeklerin bir araya toplanabildiği bir kurumdur. Böyle olunca, farklı yaş gruplarından kadın ve erkekleri temel askerlik bilgileri konusunda eğitecek yeni bir yapılanmaya gidilmelidir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, askerlik dersleri, 1926'dan itibaren liseler ve öğretmen okullarının son iki sınıfında, on beş günde bir saat olarak uygulanmaya başlanmıştır. Ders bitiminde öğrenciler 15 günlük bir kampa gönderilmişlerdir. Bu kamplar izci kamplarını andırsalar da, onlardan farklı olarak, silah kullanma gibi, askeri bilgilerin uygulamaya konmasına da yaramıştır (Akın, 2004: 140-141). 1930'ların ortalarından itibaren, askerlik dersleri okullarda yaygınlaşmaya başlamış ve örneğin Gazi Terbiye Enstitüsü ve Orta Muallim Mektebi'nin beden terbiyesi şubelerinin bütün sınıflarına teorik ve uygulamalı askerlik dersleri konmuştur.

Cumhuriyet döneminin başından beri askeri bir yönelim taşıyan fiziki kültür faaliyetleri, Kıta Avrupa'sı ülkelerinde olduğu gibi, bütünüyle savaşa hazırlık çalışmalarına indirgenmiştir. 1938'de kabul edilen Beden Terbiyesi Kanunu da bu süreçte etkili olmuştur. Böylelikle, "Beden Terbiyesi Mükellefiyeti" adı altında yeni bir uygulama başlatılmıştır. Bu uygulamayı ülke çapında yönlendirmesi için Tümgeneral Cemil Tahir Taner görevlendirilmiştir. Mükellefiyetin amacı, önce gençlere sonra da tüm halka temel askerlik becerilerini kazandırmaktır. Beden terbiyesi mükelleflerine uygulanan çalışma programı askerliğe hazırlık veya askerlik taklidi olarak değil, ileride askeri faaliyetlerde lazım olacak esnekliği vererek, gençleri ülke savunmasına hazırlayan bir uygulama olarak nitelenmektedir.

Basında Kadın Sporcular

Modern kadın imgesi ile spor arasında kurulan ilişki, modern değerlerin kadın bedeninde maddilik kazanmasıyla kurgulanır. Dönemin spor dergilerinde modern kadınların spora katılımları, batılı kadın sporcular referans gösterilerek özendirilir. Bunun yanında, dönemin Hollywood yıldızlarının, spora verdikleri önemi ve formlarını sporla koruduklarını dile getirdikleri röportajları da bu dergilerin sayfalarında yer alır. Yeni ve modern Türk kadını, kilolarından kurtulmuş, sağlıklı, gülbüz, hareketli bir kadındır. Sokağa çıkar, sinemaya gider, spor yapar, vücut bakımını ihmal etmez. Ancak, bunun yanında evinin, ailesinin bakımından da sorumludur. Evi ve aileyi ihmal ederek, bireysel hazların peşinde koşan kadın dönemin yaygın yakıştımasıyla, "tango" diye çağrılacak, tahkir edilecek,

eleştirilecektir. Cumhuriyet'in ideal kadını artık Satı Kadın, Kara Fatma gibi, örtülerin altından dünyayı görmeye çalışan, bedenini gizleyen, benliğini ikinci plana atan kadın olamaz. Onlar Kurtuluş Savaşı'nın kadın kahramanlarıdır. Genç Cumhuriyet'in ideal kadını ise başı açık, modern giyim-kuşam tarzına sahip, çevik, sağlıklı ve kamusal alanda görünür olan kadındır. İki kadın tipinin tek benzer yönü iyi ahlaklı ve gerektiğinde fedakarlık yapabilecek, arka planda kalmayı kabullenecek olmalarıdır.

Türk Spor Dergisi'nde 1931'de yayınlanan bir yazıda, örtülerini atmış, modern sportmen kadın tipi şöyle tasvir edilmektedir:

(...) Anlaşıyor ki yeni kadın spor yapacaktır. İşte size, yeni ideal kadına vasıl olmak için tabiat ve güneşi bol bol yiyip içmekte olan yeni canlı genç kızlar ki ilk yapılacak şey olarak derhal soyunuyor ve açık havada hemen bir top oyununa başlıyorlar. Yeni dünya, yeni sporcu kadınıdır! (1 İkinci Kanun 1931, "Yeni Kadını Spor Yaratıyor", Anonim).

Kadınların spora özendirilmeleri sadece estetik ölçütleri geliştirmek anlamında önemli görülmemektedir. Aynı zamanda, öjenist politikalar doğrultusunda, sağlıklı kadınlardan üreyecek sağlıklı ve gülbüz bir neslin önemine inanılmaktadır. Bu nesil, yeni ve genç Türk ırkının ideal temsilcisi olacaktır. Dönemin İtalyası ve Almanyası'nda uygulanan beden terbiyesi politikalarından esinlenen bu yaklaşım esas alınarak, sporcu kadınların birden fazla çocuk sahibi olmaları teşvik edilmiştir. Üst üste savaşlar yaşamış bir toplumdan, sağlıklı, güzel, ahlaklı ve disiplinli bir genç nesil yetiştirmenin bir aracı olarak (Gürsoy, 1998: 41-51) spor yapmak dönemin basını aracılığıyla da telkin edilmiştir.

Sporcu kadının bedeni dolayısıyla cinsiyetçi toplumsal değerler, milliyetçi söylemle eklemlenerek ete kemiğe bürünürler. Türk Spor Dergisi'nin 1930 tarihindeki bir sayısında bunun bir örneğini görmek mümkündür:

Memleket kadınlığının vücudunu sporla takviye etmesi, ırkımızın eski kudreti hayatısını bulması için en kestirme yoldur. Çünkü bütün cihanın tasdik ettiği en büyük hakikatlerden biri de gülbüz çocuğun kuvvetli ve sağlam anneden doğduğu keyfiyetidir. Bütün Avrupa, bütün dünya bu hakikatin peşindedir. Ve milletin vücut kabiliyetini en yüksek hadde çıkarmak için sarf ettiği spor mesaisinde kadınlara da erkekler derecesinde rol ve mevki veriyor. (...) Yalnız sırası gelmişken burada bir noktaya işaret edelim: (Cinsi latifliğin) kuvvetli ve sağlam olayım diye zorlu spor müsabakalarile vücudunun tenasübünü bozarak vücut teşekkülüne sakillik verilmesi doğru mudur? Fikrimizce kadın hafif sporlar yapmalıdır. ("Kadınlar ve Spor", Ahmet, Türk Spor Dergisi, Birinci Kanun 1930).

Dönemin spor dergilerine genel bir bakış, kadınların en fazla rağbet ettikleri sporların, yüzme, tenis, kürek, voleybol, eskrim, bisiklet ve atletizm olduğunu göstermektedir. Su sporları, büyük şehirlerde, özellikle de İstanbul ve İzmir’de yaşayan, üst sınıftan Müslüman ve gayrimüslim kadınların favorisidir. 1938’de açılacak olan, İstanbul’daki Moda Deniz Kulübü, hem spor yapıp hem de sosyalleşilebilecek, seçkin bir mekan haline gelecektir. Spor dergilerinde yer alan mayolu, düzgün vücutlu kadın fotoğrafları, Cumhuriyet’in yeni ve seçkin kadınına işaret eder. Otuzlu yıllarda sadece deniz kenarına kurulmuş şehirlerde değil, Ankara’da, Atatürk Orman Çiftliği’ndeki Marmara ve Karadeniz havuzlarında yüzen, güneşlenen neredeyse tümü yabancı kökenli kadınlar spor dergilerinin yanı sıra gündelik gazetelerin sayfalarını da işgal eder.

Yüzme ve diğer su sporları, dönemin spor yazarları tarafından kadına en uygun bulunan sporlardır. Çünkü bunlar aynı zamanda, boş zamanı değerlendirme ve sosyalleşme etkinlikleridir. Ayrıca, deniz kenarında giyilen kıyafetler en çok kadına yakıştırılmaktadır. Kadınlara uygun bulunmayan sporlar ise mukavemet koşuları, atlamalar, boks, güreş, futbol gibi dayanıklılık ve sertlik gerektiren, kasları geliştiren sporlardır. Türk Spor Dergisi, bir adım daha ileri gidip, kadınlara uygun bulmadığı spor dallarını onlara yasaklamıştır (“Kadınlara Hangi Sporlar Yasak?”, Anonim, 10 Haziran 1933). Boks yapan, güreşen, futbol oynayan kadın, saygıdeğerliğini, zarafetini, güzelliğini kaybedecektir. Erkeksileşecek, sertleşecek hatta iffetini bile yitirecektir. Dönemin spor dergilerinde erkeklerle güreşen, dövüşen batılı kadınların yer aldığı fotoğrafların altlarına yazılan yazılarda, cinsel ilişkiye göndermeler vardır. Bir erkekle, özellikle fiziksel temasın daha yoğun olduğu dövüş sporlarında, mücadeleye girmek, neredeyse onunla cinsel ilişkiye girmekle eşdeğer görülmektedir.

Türkiye modernleşmesi, özellikle eğitilmiş, orta sınıf kadınların kamusal ve özel alandaki bölünmüşlüğüne ve iki alan arasındaki gerilimlerle baş etme/edememe serüveninin de hikayesidir aynı zamanda. Bu gerilimleri izi, dönemin spor basınında da sürülebilir. Kadınlar, spor basını aracılığıyla profesyonel düzeyde değilse bile, rekreatif amaçla spor yapmaya özendirilirlerken, bir yandan da kadınlık rollerini unutmadan, görevlerini ihmal etmeden, geleneksel değerlere ve eşlik/annelik vazifelerine sadık kalmaya yönlendirilmektedirler.

Sporda Kurumsallaşma

1936 yılında Türkiye’deki spor yönetimi açısından önemli değişiklikler yaşanır. TİCİ kendisini fesheder ve yerine Türk Spor Kurumu (TSK) kurulur. Böylelikle kurumun CHP’yle ilişkisi organik bir bağa dönüşür. Her alanda olduğu

gibi spor alanında da icra organı gibi hareket eden parti, TSK'nın kuruluşuyla bu konuda yetkili tek organ olur. TİCİ'nin yerini TSK'nun alması beden terbiyesi konusunda daha fazla girişimde bulunulmasını ve verimli çalışmalar yapılmasını sağlamıştır. Spor programları, organizasyonları ve tesisleri TSK döneminde sayıca artmıştır. Örneğin, ilk uluslararası standartlara uygun stadyum, 15 Aralık 1936'da Ankara'da, 19 Mayıs Stadyumu adıyla açılmıştır. Bu stadyum açılmadan önce, ilk 19 Mayıs Şenliği, İstanbul Taksim'de 1928'de yapılmıştır. Otuzlu yılların ikinci yarısı ve Kırklı yıllarda, 19 Mayıs Stadyumu, 19 Mayıs törenlerinde akrobatik danslar, çember, kurdela, top v.b. eşliğinde gösteriler sergileyen kız öğrencilerin popüler basında, fotoğraflar eşliğinde sıklıkla yer aldığı yıllardır. Beyaz, kısa şortları, kolsuz bluzlarıyla koşan, takla atan, dans figürleri yapan genç kızları izlemek halk kitlesi için alışıldık bir pratik değildir.

1938'de Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü (BTGD) kurulur. Direktörlüğün başına Tümgeneral Cemil Tahir Taner getirilir. Danışma kurulu üyeleri arasında Adnan Menderes ve Burhan Felek de vardır. BTGD'nin kurulmasından hemen sonra mevcut federasyonlar lağvedilir. Yeni federasyonlar kurulur. Bunlar atletizm, futbol, güreş (boks ve halter), su sporları, bisiklet (motosiklet), atıcılık, dağcılık ve kış sporlarıdır. Tenis, hentbol, basketbol, voleybol ve diğer branşlar ise tek bir federasyon şemsiyesi altında toplanır: Sportif Oyunlar Federasyonu. Bu federasyonlara 1940'da İzcilik Federasyonu da eklenecektir. Federasyonlara kayıtlı kadın sporcu ise bulunmamaktadır.

Federasyonların organizasyonundaki özensizlik, savaş yıllarında, sporun ulusal ve uluslar arası boyutta rekabet, oyun ve eğlence olarak algılanmaması, bu sebeple de elit sporcular yetiştirmeye ve profesyonelliğe önem verilmemesine bağlanabilir. Onun yerine, tüm toplumun, özellikle de gençlerin fiziksel güçlerinin ve yeteneklerinin artırılmasının üzerinde durulması, zamanla kışlada, okullarda, derneklerde ve benzeri kurumlarda sporu beden terbiyesi ve askerlik pratikleriyle birleştiren uygulamaların hayata geçirilmesini beraberinde getirecektir. Sağlıklı nesiller yetiştirme arzusunun bu uygulamaların hedeflerinden olduğunu eklemek gerekir. Kurucu seçkinlerin söylemlerinde sıkça yer bulan “gülbüz ve yavuz nesil” imparatorluktan devralındığı iddia edilen soluk benizli, hareketsiz, ürkek neslin halefi olacaktır. Türk'ün ana vasıflarından olduğu ve potansiyel olarak her Türk gencinde bulunduğu savunulan cesaret, kararlılık, fiziksel dayanıklılık, sportif yetenekler ve fedakarlık, savaş sanatına uyarlanarak ülkenin güvenliği ve bekası için kullanıma hazır hale getirilecektir.

Siyasal alanda ağırlaşan milliyetçi yaklaşımın, spor alanında milliyetçi, militer, hatta yer yer ırkçı söylemlerin güçlenmesi biçimini aldığını görüyoruz. Bu dönemde sporun ethosunun dönüştüğünü söyleyebiliriz. Kadınların mutlaka spor yapmaları gerektiğine dair söylemlerin etkisini kaybettiği, spor basınındaki bu tarzda yazıların yerini bir sessizliğe bıraktığını da belirtmeliyiz. Özellikle 1930’ların ikinci yarısında milliyetçi söylemin Batı’da yükselen otoriter rejimlerin de etkisiyle daha şoven-militer bir tona bürünmeye başladığı da belirtilmelidir. Milliyetçi yaklaşım çerçevesinde istenen, bireysel sporların ve özellikle jimnastik ya da atletizm sporlarının kitlesel olarak yaygınlaşması veya en azından eğitim süreci içinde genç neslin yetişmesinde etkin bir yöntem olarak yaygın biçimde kullanılmasıdır. Bu anlamda spor, sadece sağlıklı değil, aynı zamanda makine gibi çalışan, disiplinli, genç asker-yurttaşların yetiştirilmesi içindir. Makine imgesine dönüşen bedenin, askeri nizam altında işleyişinin temsil edildiği en önemli yer jimnastik ya da idman şenlikleridir. Burada fetişleştirilen, idealleştirilen ya da kültleştirilen beden, esas olarak genç erkek bedendir ve sadece fiziksel değil, ruhsal bir nesne gibi ele alınır. Bedensel faaliyet, “doğru ruhsal gelişim”in sağlanması içindir ve beden “doğru karakter”in temsilcisidir. Her ne kadar esas fetiş nesnesi erkek bedeni ise de bütün bu milliyetçi söylem için kadın bedeni de önemli bir temsil aracıdır. Bu dönemde kadınlardan sadece spor yapmaları değil, makyajsız ve sade bir tarza bürünmeleri talep edilmeye başlanır. Bu biraz da seçkin sınıflar arasında yaygınlaşmış olan “modern kadın” imgesine karşı geliştirilmiş bir tepki olabilir. Spor Postası’nda yazan Mübeccel Hüsamettin’e göre, modernliğin yarattığı iki farklı kadınlık hali ve imgesi arasında (modern ve aktif olan karşı) “inkılap”a uygun olan sade, vefakar, azimli, fedakar ve sporcu Türk genç kızdır. Spor erkekleri kahvehanelerden, kızları ise sinemalardan ve komşu evlere kapanmaktan kurtaracaktır. Spor yapmak gençliği “zehirli eğlencelerden” kurtarmanın en önemli aracı olarak tarif edilmektedir (4 Mayıs 1935).

1930’ların sonları ve 1940’lar döneminde yükselen spor dalı atletizmdir. Atletizm özellikle devletin teşvik ettiği bir sportif faaliyettir. Spor politikaları açısından bu, daha önce önem verilen jimnastik sporunun yerini atletizme bırakması anlamına gelmektedir. Buna bağlı olarak kadınların yaptığı spor dalları arasında ilk sıralarda yerini alır atletizm. Bunun yanı sıra kız okullarında öncelikle voleybol ve yer yer basketbolun önem kazanmaya başlaması da söz konusu olmuştur. Aynı dönemde Halkevlerinin Spor Şubeleri’nin faaliyetleri de önem kazanır. Halkevlerinde genç kızlar için spor faaliyetleri, kır koşuları düzenlenir. Ayrıca, 1940’larda voleybol dalında okullar arası müsabakaların başlaması söz konusu olmuştur. Ancak bu dalların palazlanıp örgütlü bir biçim alması özellikle özel

kulüplerde kadın voleybol ve daha sonra basketbol takımlarının oluşturulması, liglerin gelişmesi ve uluslararası müsabakaların başlaması sonucunda 1950'lerin sonu ve 1960'lar dönemine rastlar.

1940'ların sonunda mevcut spor dergilerinin pek çoğu kapanır. Bunları takiben yayın hayatına giren spor dergilerinin ömürlerinin hep kısa olması da dikkat çekici bir gelişmedir. Basın sektöründe dönemin önemli olayı, Hürriyet Gazetesi'nin çıkmaya başlamasıdır. Hürriyet, çok satan, renkli bir gazete olmak iddiasıyla yayın hayatına girer. Popülerlik ve yüksek tiraj arayışı, gazetenin yayın politikasını magazin ve spor gibi, kitlelere cazip gelen konular üzerine yoğunlaşmaya yöneltir. 1948'de yapılan Londra Olimpiyat Oyunları'na kalabalık bir muhabir ekibi gönderen ve müsabakalarda Türkiye'nin aldığı başarılı sonuçları, bol görsel malzeme eşliğinde günü gününe duyuran gazete, rakipleri arasından sıyrılır. Bu olimpiyat oyunlarına ilk kez bir Türk kadını, atlet Üner Teoman da katılmıştır. İlk defa bu dönemde futbol ağırlıklı dergiler çıkar. Hürriyet gibi gazetelerin futbola verdiği önemle de beslenerek, spor basını, bugünkü halini alır. Yani ağırlığını futbolun oluşturduğu bir içerikle hazırlanan spor sayfalarına sahip ulusal, popüler gazeteler. Futbol ağırlıklı spor dergilerinin ilk örnekleri arasında 1948-49 yıllarında çıkan Gol Spor, 1967 yılında çıkan Fotospor sayılabilir. Bunun dışında 1970'lere kadar doğrudan futbolu çağrıştırmayan başlıklarla çıkan Türkiye Spor Gazetesi, Spor Aktüalite, Spor gibi dergiler de bulunmaktadır. Bu yeni eğilim ile kadınlara dönük spor haberlerinin görece olarak azalması arasında bir ilişki kurulabilir. Spor basınının giderek futbola odaklanıyor olması, spor dergilerinin okuyucu kitlesi olarak erkekleri hedeflemeye başladığı izlenimini yaratmaktadır. Daha geniş bir çerçeveden yorumlayacak olursak basında giderek Cumhuriyet ideolojisinin ve modernleşmeci yaklaşımın yerini daha ticari ve eril bir bakış açısına bırakmaya başladığı yorumu getirilebilir. Buna paralel olarak basında okul sporlarına ve farklı spor dallarına ayrılan yer de azalır. Dolayısıyla kadınların en fazla faaliyet gösterdiği okul sporlarına spor basını kapılarını yavaş yavaş kapatmaktadır. Tüm bunlara bağlı olarak spor yapan kadınlarla ilgili haberlerin de azalması söz konusu olmuştur. Hürriyet'in spor sayfalarında ise 1949'dan itibaren ilginç bir eğilim ortaya çıkar. Spor haberleri magazin dedikoduları ve Hollywood film yıldızlarının erotik sayılabilecek fotoğraflarıyla süslenmeye başlar. Hatta, yerli kadın sporcuların müsabakalar sırasında çekilmiş fotoğrafları yayınlanarak, bu fotoğraflardaki şortlu, atletli bedenler sergilenmekte, fotoğraf altı yazılardaki ifadelerle de cinsel arzu yaratılmaya çalışılmaktadır. Bütün bunlar yukarda ileri sürdüğümüz iddiayı destekleyen gelişmelerdir.

Tek partinin içinden çıkan yeni iktidar ve sporun “halka inmesi”

Ellili yılların en önemli özelliği 1945’te iktidara gelen Demokrat Parti (DP) ile birlikte tek parti idaresinden çok partili rejime geçişe sahne olmasıdır. DP’nin lideri ve Başbakan Adnan Menderes’in popülist siyaseti, “halka inmek”, “halka itibarını iade etmek” gibi iddialar taşımaktadır. Öte yandan, Menderes, yukarıda sözü edildiği gibi, 1938’de kurulan BTGD’nin danışma kurulu üyesi olması sıfatıyla, spor konusunda bilgili ve ilgilidir. Bu sebeplerle DP yönetimi kitleleri cezbeden sporlara özellikle önem vermiştir. Bunların başında futbol gelir. DP iktidarı döneminde spor devletten önemli ölçüde yardım almıştır. Spor Toto’nun kurulması ve futbolda profesyonelliğin kabulü, etkileri sonra da hissedilecek önemli gelişmelerdir. Spor Toto’dan elde edilen gelir, Türkiye’de spor tesislerinin kurulması için fırsat yaratmıştır. Ellilerin önemli bir diğer gelişmesi de, BTGM’nin Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanmasıdır (Atabeyoğlu, 1983: s. 2194-2195).

1950’li yıllarda DP’nin genel liberalleşme eğilimi doğrultusunda, spor alanında da liberal bir politika ve söyleme geri dönüş yapılmış olsa bile, kadınların spora katılımı açısından asla 1920’lerde ve 1930’ların ilk döneminde görülen özendirici ve harekete geçirici yaklaşımdan söz edilemez. Buna karşın, 1950’ler dönemi kadınların örgütlü spora elit sporcu olarak katılımlarının görece olarak arttığı bir dönemdir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra tüm dünyada kadınların kamusal alanda (zorunluluktan da olsa) daha fazla görünür olmaları, kadının özgürleşmesi ve eşitlik talepleri üzerine temellenen kadın hareketinin ivme kazanması, kadının her alanda olduğu gibi, spor alanında da daha aktif hale gelmesini sağlamıştır. Bu gelişmeler, az çok Türkiye’de de etkisini göstermiştir. Kadınların spor alanına ve uluslararası spor müsabakalarına katılımı eskisi kadar kurumsal destek görmemişse de, kadınlar sporla uğraşmaya devam etmişler ve özellikle kulüplerin desteğiyle faaliyet alanlarını genişletmişlerdir.

Batıda feminizmin yükselişe geçtiği bu dönemde, aynı zamanda kadının özgürleşmesinin ve haklarının peşine düşmesinin hakim eril düzeni sarsacağı endişesi ile kadına “asıl görevleri”ni, geleneğin ve dinin dayattığı ahlaka sahip çıkılması gerektiğini anımsatan bir söylem de paralel olarak yükselişe geçmiştir. Türkiye’de de bu gelişmeler karşısında duyulan endişe, popüler basından takip edilebilir. Yüksek tirajlı, popüler bir gazete olan Hürriyet kadının özgürleşmesi konusunda erkek egemen toplumun içine düştüğü ikilemi yansıtmaktadır. Batı’da ortaya atılan ve bilimsel kanıtlara dayandırılmaya çalışılan bir iddiaya göre, kadınların fizyolojik olarak erkeklerden daha güçlü olduğunu belirten bir yazı Hürriyet’in sayfalarında yer almıştır örneğin (“Erkekler Niçin Kadınlara Gıpta

Etmeli? Zayıf Cins Kuvvetli Cins Hangisi?”, Hürriyet, 23 Mayıs 1951). Popüler gazetelerin bir örneği olarak Hürriyet, tiraj arttırmaya yönelik yayın politikası gereği, bu tür ajitatif ve magazinел nitelikli haberler aracılığıyla, gerçekliği sorgulanamaz hale gelmiş önyargıları tersyüz edermiş gibi yaparak, okuyucunun dikkatini çekmeye çalışmaktadır. Nitekim, birkaç ay sonra aynı konuda tam tersi bir iddiayla ortaya çıkacaktır. Şevket Dilmaç imzalı bu metinde, “Emenasipasyon, yani kadınların erkekleşmesi hiçbir zaman ve hiçbir veçhile tabii, saf ve yüksek bir medeniyetin mahsulü değildir, bu ancak bir dejenerelik olur. İçinde bulunduğumuz yıllarda kadının bağımsızlığı ileri sürülmektedir. Halbuki bu daha ziyade evlilik ve aile bağlarından sıyrılmaya çığır açan bir hezeyandır” denmektedir (Hürriyet, 6 Temmuz 1951). Kadın, bedeni ile ilişkisinde yalnız bırakılmak istenmemektedir. Bu ilişki, erkekler tarafından sınırları çizilen, amaçları/öncelikleri belirlenen, kuralları koyulan bir ilişkidir. Spor yapan kadınlar için de aynı denetim ve yönlendirme mekanizması söz konusudur. Kadın sporcuların hangi branşlarda, ne kadar süreyle çalışılacakları erkekler tarafından tayin edilmektedir. Branşlar, tenis, yüzmeye, atletizm gibi “kadına yakıştığı” düşünülen, vücudu deforme etmeyecek branşlardır. Sportif faaliyetlerden uzaklaşılması ise nişanlılık/evlilik ve/veya çocuk sahibi olunması sebebiyle olmaktadır. 1950’li yıllarda kadınların spora katılımları ile ilgili söylem ve kadınların spor alanındaki faaliyetlerini basına yansıtan görüntüler, Türkiye’de ve Batı’da kadınların toplumsal hayata katılımı konusunda yaşanan gelişmeleri hem gıpta ile hem de tedirginlikle karşılayan bir “paranoyak” yaklaşım temelinde kurgulanmıştır. Bu, kadınların sosyal alanda ve spor yaşamında artan varlıklarına paralel bir gelişme olmakla birlikte, genel olarak egemen söylemdeki bir kaymanın da varlığına işaret eder görünmektedir.

Kadınların toplumsal yaşama katılımının hem övgüyle hem de tedirginlikle karşılanmasına paralel olarak, Batı medeniyetinde kadınların toplumsal hayata ve spor alanına katılımına yaklaşım da çelişkilidir. Bir yandan bu bakımından Türkiye’nin hep geride kaldığından şikayet edilirken, diğer yandan Batı’da bu açıdan yaşanan gelişmelerin tedirginlikle izlendiği anlaşılmaktadır. Batı spor alanında genel olarak örnek gösterilen ve hep gerisinde kaldığımız bir gelişmişlik çizgisini temsil etmektedir. Örneğin kadınların Batı’da güreş ve futbol gibi annelik rollerine ve güzelliklerine zarar verebilecek sporlarla uğraşmaya başlamış olmalarını tedirginlikle aktaran bir yazıya 1953 yılında yine Hürriyet’te rastlanmaktadır (6 Mart, 1953). Sportif faaliyetlerde başarı gösteren kadınların basına daha sık konu olması yukarıda da belirttiğimiz gibi bu söylemsel kaymanın bir uzantısı olduğu kadar, sporun örgütlülüğünün ve kadınların spora katılımlarının artmasıyla da

ilintilidir. 1950’lerde önem sırasına göre voleybol ve basketbol gibi takım sporlarının giderek canlandığını görüyoruz. Örneğin 1954’te voleybolda ilk kadın kulüp takımı Fenerbahçe bünyesinde kurulmuştur. Okullar arası müsabakalarda bu spor branşları eskiye oranla daha da öne çıkmaktadır.

1950’lerin sonlarında kadınları katıldığı spor dallarında başta atletizm ve voleybol olmak üzere giderek uluslararasılaşma söz konusudur. Bu, kadın sporcuların başarı veya başarısızlıklarının bir ulusal simge olarak dillendirilmesine sebep olan bir gelişmedir. Örneğin bu bağlamda Avrupa basınında Türk sporcu kadınların yer alması veya başarısından bahsedilmesi gurur vesilesi olmaktadır. 1957 yılında Gül Çıray ve Aycan Önel’in İngiltere Atletizm Federasyonunun kadınlar arası şampiyonasına katılması ve İngiliz basınında Gül Çıray’a yer verilmesi önemli bir haber olarak yer almaktadır basında.

Bu dönemde, kadın sporcuların kayda değer başarılarından söz edilemez. Üner Teoman Uysal’ın 1948’deki deneyiminin ardından, 1952 Helsinki ve 1956 Melburn olimpiyat oyunlarına gönderilecek kadın sporcu bulunamaması ilgi çekicidir. Bunun sebeplerinden biri, daha önceki başarısız iki denemenin hayal kırıklığı yaratması olabilir. Erken Cumhuriyet döneminde, modernleşme projesi kapsamında kadınların toplumsal hayatın her alanına katılmalarını teşvik eden siyasanın Demokrat Parti döneminde değerini kaybetmesi, partinin sözde liberalliğine rağmen, toplumun her alanına muhafazakarlığın hakim olması da diğer bir sebep olarak görülebilir.

Sonuç

Ülkemizde modern sporların ortaya çıkışı, modern yönetim zihniyetinin gelişimi ve modernleşme süreci ile iç içe geçen bir olgudur. Buna göre, modern sporların tarihi özellikle devletin toplumla kurduğu ilişkilerde yaşanan dönüşümlerin de izlerini taşır. Sporda modernleşmenin en önemli göstergesi, sporun halkın ve bireyin bedensel ve ruhsal eğitiminin bir parçası olarak görülmeye başlamasıdır. Türkiye tarihi çerçevesinde bakıldığında, modern sporların bu iki boyutuyla ilişkili iki dinamik temelinde geliştiği söylenebilir. Spor yeni seçkinlerin kendileri ve bedenleriyle kurdukları yeni etiğin ve yaşam tarzının bir parçasıdır. Öte yandan spor devlet açısından toplumsal bedeni, yani halkın yeni bir düzenleme ile yönetilmesini mümkün kılan tekniklerden biridir. Bu anlamda nüfus bilimleri, iktisat, tıp gibi pek çok alanda üretilen bilgi ve siyasalarla ilişki içinde ele alınır. Örneğin erken Cumhuriyet döneminde yetersiz sayıda ve nitelikte olan nüfusun hem tıbben hem de

ahlaken daha yüksek seciyede yetiştirilmesinin önemli bir aracı olarak görülür spor. Bu iki dinamikle ilişkili olarak bakıldığında spor cinsiyetsiz bir alan gibi görülebilir. Belirli sınıftan kadınların dahil olduğu veya belirli bir vatandaşlık görevi olarak yapılan bir faaliyet olarak spor, kadınların dahil edildiği ve hatta çağırıldığı bir alandır. Ancak daha derinlemesine incelendiğinde, tıpkı yine erken dönem milliyetçi seçkinlerin kadına dair egemen söylemlerinde olduğu gibi, spor alanında da, geleneksel cinsiyet rollerinden uzaklaşması adına cinsiyetsizleştirme politikalarıyla, yeniden cinsiyetlendirme girişimleri birlikte işler. Kadınlar spor alanında hem yeni seçkinler olarak var olurlar, hem de milli vazife olarak bu alanda faaliyet göstermeye çağırılırlar.

Modernleşmeci erkeklerin bir milli görev olarak kadınlara biçtikleri toplumsal rol, ulusa sağlıklı evlatlar yetiştirecek sağlıklı anneler olmaktır. Spor, sağlıklı annelerin yetişmesi için en kestirme yoldur. Kadınların spora teşvik edilmesi için tek parti döneminde, başka birçok alanda da halka rehberlik etmesi beklenen gazeteler kullanılmıştır. Otuzların ikinci yarısında, dünya konjonktürünün de etkisiyle, egemen milliyetçi söylem içinde militer tonun ağırlık kazanması söz konusu olmuştur. Buna bağlı olarak, spor basınında bu yeni anlayışın izlerini sürmek mümkündür. Parti ile devletin özdeşleşmiş olduğu bu dönemde, spor örgütlenmesi de partiye bağlanmış ve her vatandaşın spor yapması, beden terbiyesi politikasının bir parçası olarak zorunluluğa dönüşmüştür.

Kırkların sonuna kadar süren bu durum, Ellilerle değişmeye başlamıştır. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra, devlet idaresinin her alanında gözlenen liberalleşme eğilimi spor örgütlerinin de liberal ilkelere göre yönetilmesini beraberinde getirir. Siyasal ve örgütsel yaşamdaki bu dönüşümler spor basınında da yankı bulur. Yirmiler ve Otuzların modernleşmeci zihniyetinin yerini, ticari mantığın almaya başladığı, dönemin spor basını takip edilerek görülebilir. Futbol temalı dergilerin çıkmaya başlaması ve ulusal, yüksek tirajlı gazetelerin spor sayfalarının futbol ağırlıklı olarak hazırlanması kitle sporları aracılığıyla kitlesel bir ilgi yakalanmaya çalışıldığının da göstergesidir. Ağırlık futbola verilince, henüz kadınların futbol alanında bir varlık gösteremediği Türkiye'de, kadın sporculara ve onların faaliyetlerine verilen yer çok azalır. Kadın sporcular ile ilgili haberler, magazin el boyutu varsa basında yer alır. Özellikle Hürriyet'in spor sayfaları incelendiğinde, spor basınında magazinleşmenin bu dönemde, Hürriyet gazetesi ile başladığı iddia edilebilir.

Sonuç olarak, 1928-1960 arası spor basını incelendiğinde, kadınların kamusal alana çıkmasını sağlayan bir faaliyet olarak spora katılımlarının belirli şartlara bağlandığı, kadının kendi tercihleri, zevkleri, kişisel gelişimi için spor yapmasına

ihtiyatla yaklaşıldığı görülmektedir. Bir yandan, batılı kadın gibi zarif, zinde ve özgüvenli kadın idealinden söz edilmekte, diğer yandan, kadının bireyselliğini öne çıkaran, annelik ve eşlik vazifelerini aksatacağı düşünülen etkinliklere, özellikle de sportif etkinliklere katılması yerinde bulunmamaktadır. Bu çelişkiler, yaptığımız analizin de gösterdiği gibi, özellikle eril modernleşme perspektifinin toplumsal cinsiyete ilişkin normları nasıl eklemlediğine bağlı olarak değişim arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, Yiğit (2004), *Gülbüz ve Yağız Evlatlar, Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Atabeyoğlu, Cem (1983), “Türkiye’de Sporun Gelişimi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 8-9, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Atay, Falih Rıfkı (1964), *Roman*, Varlık Yayınevi, İstanbul.
- Fişek, Kurthan (1980), *Spor Yönetimi*, A.Ü. SBF Yayını, Ankara.
- Fişek, Kurthan (1983), “Türkiye’de Spor”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Foucault, Michel (2003), *Cinselliğin Tarihi*, Çev. H.Tanrıöver, Ayrıntı, İstanbul.
- Gürsoy, N. (1998), “Sağlık, gençlik, güzellik”, *Üç Kuşak Cumhuriyet*, Ed. U.Tanyeli, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Şenol Cantek, Funda (2009), “Modernizmin Vaad Edilmiş Cennetinin Kapısında İki Ülke: Finlandiya ve Türkiye”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler*, Cilt 9, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yeşilkaya, N. (1999), *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Sürelî Yayınlar

Spor Alemi, 1929

Türk Spor, 1929-1934

Spor Postası, 1934-1937

Yeni Hayat, 1936

Gol Spor, 1937-1941 ve 1948-1949

Beden Terbiyesi ve Spor, 1942-1945

Havacılık ve Spor, 1945-1947

Hürriyet Gazetesi, 1948-1960